

Úvahy o základných hodnotách ruskej kultúry cez prizmu teórie Geerta Hofstede

Irina Dulebová, Filozofická fakulta UK, irinablava@centrum.sk

Kľúčové slová: interkultúrna komunikácia, národné kultúrne hodnoty, stereotypy o Rusoch, Hofstedeho kultúrne dimenzie

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, национальные культурные ценности, стереотипы о русских, теория культурных измерений Хофстеде

Výskumu hodnôt v rôznych kultúrach sa venuje viacero odborníkov rozličných sociálnych a humanitných disciplín. Popularita podobných výskumov ma v svete stále stúpajúcu tendenciu už od 70. rokov, keďže téma kultúrnych rozdielov v súčasnom svete (na rozdiel od dôb historických) sa týka už prakticky každého. Vnímame to ako následok stále rastúcej globalizácie, ktorá vedie k zákonitému zvyšovaniu záujmu o problematiku kultúrnej identity národov a vzájomného pôsobenia a ovplyvňovania sa kultúr. Tejto problematike sa venujú prevažne odborníci z oblasti sociológie, psychológie, antropológie, kulturologie, etnológie, jazykovedy, politológie a iných príbuzných a súvzťažných vedných odborov. Niekedy je možné hovoriť aj o širšom interdisciplinárnom prístupe. Je zjavné, že objektívny vedecký prístup k otázke etnických kultúrnych hodnôt a smerov vývoja kultúrnych transformácií má pozitívny vplyv nielen z hľadiska produktívnej interkultúrnej komunikácie, ale aj predvídania a následného plánovania rozličných dôležitých aspektov sociálnej, politickej, ekonomickej a ďalších oblastí medzinárodnej spolupráce.

V našom článku chceme analyzovať najmä poznatky z výskumu holandského sociológa, sociálneho psychológa a antropológa Geerta Hofstedeho. Hlavným dôvodom je skutočnosť, že jeho členenie hodnôt v rozličných kultúrach je v súčasnosti nielenže známe a akceptované v odborných kruhoch, ale, predovšetkým je často aplikované v rôznych súvisiacich sociálnych a ekonomických výskumoch. Výskum Hofstedeho ma výrazne pragmatický charakter, nakoľko je zameraný na vzťahy medzi rôznymi národnými kultúrami a kultúrou v rámci medzinárodných organizácií. My jeho zistenia budeme rozoberať z hľadiska odôvodnenosti stereotypov o Rusoch, ktoré sú všeobecne rozšírené v medzinárodnom meradle. Jeho výskum nás zaujíma aj z hľadiska problematiky interkultúrnej komunikácie i širšieho hľadiska lingvokulturologie, vrátane výskumu prejavov kultúrnych národných vlastností obsiahnutých vo frazeologickom fonde ruského jazyka. Hofstedeho teória sa preslávila ako prelomové dielo v oblasti venovanej výskumu problematiky medzikultúrnych vzťahov. Odvolávajú sa na ňu mnohé významné publikácie zo sociálnych a humanitných odborov.

Najznámejšia kniha Hofstedeho *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values* (*Dôsledky kultúry: Medzinárodné rozdiely v hodnotách súvisiacich s prácou*) predstavuje všestrannú analýzu výsledkov prieskumu, ktorý bol vykonaný na vzorke viac než 116 000 zamestnancov spoločnosti IBM zo 40 krajín celého sveta s cieľom uskutočniť rozsiahly komparatívny výskum etnických kultúrnych hodnôt. Práca Hofstedeho poukazuje na odlišnosti medzi kultúrami a prináša teoretické poznatky vysvetľujúce kultúrnu rôznorodosť, ktoré sú často označované ako tzv. *Hofstedeho dimenzie*, t.j. také aspekty kultúry, ktoré podľa autora sú merateľne vo vzťahu k iným kultúram. Medzi ne patria:

1) *rozpätie moci* (PDI), ktoré vyjadruje sociálnu nerovnosť v spoločnosti, poukazuje na koncentráciu moci v rukách jednej osoby a hlavne na mieru v akej ju akceptujú ostatní členovia spoločnosti. Mocenský odstup predstavuje kategóriu rešpektovania a odstupu od autority. Jeho vysoký koeficient poukazuje na to, že príslušná spoločnosť s veľkou pravdepodobnosťou bude vytvárať „kastový“ systém, neumožňujúci výrazné zmeny v sociálnom a ekonomickom statuse individua. Nízky PDI znamená, že spoločnosť nezdôrazňuje rozdiely medzi ľuďmi na základe ich bohatstva a moci, a že v takej spoločnosti sa kladie dôraz na rovnosť šancí pre každého jej člena. „Дистанция власти показывает насколько народ склонен к тому, чтобы жить при деспотии и тирании, тягу к централизованному управлению. В то же время, маленькая дистанция власти – в тех обществах, которые склонны скорее к демократическому стилю управления, где нет такой установки на жесткую иерархию, приветствуется сотрудничество и т.д.“ (Naumov, 1996). Pre porovnanie tejto dimenzie (ale aj ďalších) sme vybrali z tabuliek Hofstedeho niekoľko krajín. Okrem Ruska, Rakúsko, Švédsko, USA, Japonsko, Čínu, a Turecko. Náš výber bol podmienený rôznorodosťou vybraných krajín a tým, že predstavujú z hľadiska súčasného diskurzu stereotypy celosvetovo rozšíreného vnímania Západu, Východu, dynamicky sa rozvíjajúcej ekonomiky, a takisto ako Ruska aj štátu, ktorý napriek všetkej svojej súčasnej snahe stať sa súčasťou Európy, jeho dejiny ho stále „ťahajú“ ku kultúram Východu (Turecko). Výsledky merania odstupu od moci boli nasledovné (na tomto mieste a ďalej v texte uvádzame číselné ukazovatele zo zdroja - Hofstede G. *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001): Rakúsko-11, Čína-80, Rusko-93, USA-40, Turecko-66, Švédsko-31, Japonsko-54. Ako vidíme, Rusko v miere rozpätia moci a akceptácie daného rozpätia sa nachádza na vedúcej pozícii, dokonca aj pred stále „socialistickou“ Čínou. Tento výsledok v kontexte stereotypov o Rusoch, ale aj z hľadiska ruských dejín, samozrejme nie je žiadnym prekvapením. Parameter dištancie moci v Rusku je tradične vysoký. Svedčia o tom napríklad i populárne výrazy z 20. storočia: *начальник всегда прав/ приказы не обсуждаются/ ты начальник — я дурак, я начальник — ты дурак*, ktoré sú stále platné aj v súčasnosti na prahu nového tisícročia. Nevyhnutnosť imaginárnej „silnej ruky“ potrebnej „pre blaho“ ruského národa je široko diskutovanou témou už v priebehu stáročí a je mimoriadne aktuálnou témou ešte i v súčasnosti. Prívrženci tejto tézy nachádzajú presvedčivé argumenty nielen v dejinách Ruska, ale dokonca aj v ruskom frazeologickom fonde: *до бога высоко, до царя далеко/ с просителями — шибко, а с начальством — гибко/ хозяйство крепкую руку любит/ вот придет барин, барин нас рассудит* (posledný príklad pochádza síce z básní Nekrasova, ale už dávno sa stal okrídleným výrazom vnímaným ako ľudová tvorba). Často opakovanej myšlienke M. Saltykova-Ščedrina, ktorá je stará už 150 rokov o tom, že *строгость российских законов смягчается необязательностью их исполнения* je plne súzvučná i úvaha súčasnej odborníčky na sociálnu psychológiu: „относительно любви к деспотии можно отметить, что пресловутая русская лень, необязательность и разгильдяйство (а в позитивном случае – любопытство, склонность действовать по обстоятельствам, а не по правилам) – прекрасно противостоят любым тиранам. Современным «эксплуаторам» – тоже, проявляясь как нежелание прилагать усилия, даже если это будет оплачено“ (Voskaňanová, 2010). Rozšírenú predstavu o ruskej „demokracii“ na všetkých úrovniach vyjadrujú aj známi ruskí myslitelia, napríklad, podľa V. Rozanova „демократия - это способ, с помощью которого хорошо организованное меньшинство управляет неорганизованным большинством“. Známy spisovateľ a novinár V. Giľarovský dokonca aj zgrýtoval svoju snáď najznámejšiu myšlienku: „В России две напасти. Внизу - власть тьмы, вверху - тьма власти“.

Príznačné sú aj vyjadrenia V. Putina, vzťahujúce sa na nami skúmanú dimenziu (cit. podľa

Dušenko, 2007): *О чьих правах вы говорите? Имена? Явки? Фамилии?/ Кто нас обидит, тот и дня не проживет/ Сейчас получается, что если у человека есть фуражка и сапоги, то он может обеспечить себе и закуску, и выпивку/Государство держит в руках дубину, которой бьёт всего один раз. Но по голове. Кед' R. Kadyrov povedal, že „Путина надо пожизненно президентом назначить. Власть твердая нужна. Демократия — это американские выдумки“, mal bez pochyb pravdu, vzhľadom na vyššie uvedené príklady v zmysle volania po potrebe “tvrdej moci“. „По мнению аналитиков большинство россиян представляют себе модель современного общества в виде пирамиды, в основании которой население страны, сверху – политическая и экономическая элита страны . Признаками большой дистанции власти являются культ власти или личности, вера в доброго царя, в справедливого лидера страны и др.“ (Sergejevová, 2004). Všetky tieto príznaky v Rusku sú aj v súčasnosti explicitne prítomne.*

2) *vel'ká verzus malá miera vyhýbania sa neistote* (UAI) vyjadruje postoj k ohrozeniu, konfliktom a nejasným situáciám, ochotu riskovať, a teda v konečnom dôsledku aj podnikavosť. Inými slovami, definuje mieru tolerancie spoločnosti voči neistote. Nízky UAI charakterizuje krajiny, v ktorých vládne tolerancia k novým veciam, a spoločnosť ktorých je viac pripravená akceptovať zmeny a odlišné názory. Vysoký index znamená, že spoločnosť má nízku toleranciu pred novými, netradičnými, nepredvídateľnými a neštruktúrovaným situáciami, je orientovaná na dodržiavanie tradičných pravidiel, inštitucionalizáciu tradičných noriem a regulácie. Rusko aj v tejto dimenzii „získalo“ najviac bodov medzi nami porovnávanými krajinami. Hofstedeho výsledky sú nasledujúce: Rakúsko-70, Čína-30, Rusko- 95, USA-46, Turecko-85, Švédsko-29, Japonsko-92. Z toho paradoxne vyplýva, že v ruskej národnej mentalite je založená potreba formalizovaných pokynov. Pre správanie sa Rusov je teda údajne príznačná úzkostlivosť, neznášanlivosť k inakosti, slabá iniciatívnosť, obavy pred rizikom a láska k tradičným pravidlám. Nevieme posúdiť reprezentatívnosť vzorky ruských respondentov, ale vážne spochybňujeme relevantnosť tohto výsledku. Hlavne v zmysle uznávania pravidiel a strachu pred nepredvídateľnými situáciami. Práve naopak, Rusi sú naučení žiť v stave nepretržitej nepredvídateľnej situácie, možno ako málokto z národov. To čo pre iných znamená chaos, pre Rusov je už dávno životnou normou. Asi skôr predsa treba vnímať túto dimenziu ako schopnosť riskovať a prejavovať iniciatívu. „В данном случае очевиден миф, что Россию сначала царизм задавил, потом коммунизм задавил, теперь Путин всех тоже задавил, и здесь не могут проявить никакой инициативы. Хотя, если смотреть по сути, то, конечно, в России всю жизнь от века все живут совершенно в согласии с полной неопределенностью“ (Voskaňanová, 2010). Vzťah súčasnej moci v Rusku voči potrebe zaviesť konečne do ruského života nejaké istoty, je výstižne vyjadrený v cynickom vyjadrení V. Putina na margo hromadného uniku najlepších odborníkov z rôznych oblastí do zahraničia: „Если мозги утекают, значит, они есть. Уже хорошо.“ Nebohý A. Lebed' doteraz žije vďaka svojim aforizmom (cit. podľa Dušenko, 2007), ktoré vystihujú premenlivú a neistú ruskú atmosféru v búrlivých 90. rokoch, avšak, sú aktuálne i v súčasnosti: *Последним смеется тот, кто стреляет первым* (1996)/ *Нынешний бардак – это такой специально организованный порядок* (1998)/ *Если виноватых нет, то их назначают* (1997)/ *В России не две беды, а одна – дураки, которым дали дорогу* (1998). A napokon aj odveké ruské príslovia *Не до журу, быть бы живу / Закон — что дышло, куда повернешь, туда и вышло* plne reflektujú podstatu ruskej pokory voči nepredvídateľnosti a neistote.

3) *individualizmus verzus kolektivismus* (IDV) vyjadruje široké spektrum prístupov k spoločenskému súžitiu, pričom individualizmus umožňuje maximalizovať najmä vlastné individuálne ciele (prípadne záujmy najbližšej rodiny) a kolektivismus naopak, preferuje

spoločné ciele širšej komunity, ktorá za to poskytuje členstvo, ochranu a zdroje. Tento ukazovateľ poukazuje najmä na vzťah spoločnosti k individualizmu, resp. kolektivismu. Nízka miera individualizmu je charakteristická pre spoločnosť s kolektívnou „povahou“ a úzkymi väzbami medzi jednotlivcami. Podobné kultúry uprednostňujú tvorbu širších skupín (rodinných, rovnako i pracovných). V kolektivistickom myslení existuje pocit zodpovednosti každého člena skupiny voči ostatným. Rusi tradične sú vnímaní ako národ kolektivistický, pojem „občina“ a „всем миром“ bol nosným pojmom v Rusku dlhé stáročia, a preto nie je prekvapením ani výsledok Hofstedových meraní indexu individualizmu. Rusi medzi porovnávanými národnými kultúrami ho majú skôr nižší, blížiaci sa ale k priemernej hodnote: Rakúsko-55, Čína- 20, Rusko-39, USA-91, Turecko- 37, Švédsko- 71, Japonsko-46. Aj N. Berďajev zdôrazňoval, že „русский народ всегда любил жить в тепле коллектива...“ (Berďajev, 1990).

V ruskej mentalite sa počas stáročí sformoval arche typ kolektivismu, a zodpovedajú tomu aj nosné jednotky ruského paremiologického fondu : *В тесноте, да не в обиде /чувство локтя/ быть как все/ один в поле не воин/ доброе братство дороже богатства/ ум хорошо, но два лучше.* Kým v západných spoločnostiach matky podporujú v deťoch vyjadrenie individuálnych potrieb, v Rusku ešte aj dnes sú deti smerované k prispôsobeniu sa sociálnym očakávaniam. Ruské matky vychovávajú svoje deti prevažne k poslušnosti a konformite. Samozrejme, že ani Rusom nechýbajú črty individualizmu a egoizmu, napokon ako vidíme, index individualizmu 39 nie je práve najnižší. Avšak ruské príslovie „Своя рубашка ближе к телу“, napriek jeho častému používaniu v ruskej spoločnosti, sa doteraz nezbavilo negatívnych konotácií. Ďalším prejavom ruského kolektivismu je aj ten fakt, že v ruštine sa častejšie hovorí o „našej“ zemi, „našom“ meste atď. Rovnako, pre vyjadrenie všeobecne platnej myšlienky alebo trendu, Rusi používajú častejšie prvú osobu množného čísla „мы“. Pre porovnanie, napríklad v angličtine a USA sa častejšie používa „moja“ zem, „moje“ mesto a pod. Vnímanie seba ako súčasti jednotného ruského kolektívu a s tým súvisiacu diskurzívnu opozíciu *Svoj/Cudzí* dobre vystihol už A. Puškin slovami „Я конечно, презираю Отечество мое с головы до ног - но мне досадно, если иностранец разделяет со мной это чувство.“ Sebakritika, rozbor negatívnych stránok ruského života je naozaj historicky a dlhodobo rozšírenou celonárodnou „zápravou“. Avšak, kritika a snaha o reálne hodnotenie Ruska a ruského života zo strany cudzincov sa vníma tradične negatívne - plne v súlade s fenoménom Panikovského „а ты кто такой?“ Samozrejme, počas posledných dvoch desaťročí, motivovaní snahou priblížiť sa normám tradičným pre trhovú ekonomiku, ruskí podnikatelia a politici sa snažia „za pochodu“ osvojiť si západné spôsoby správania. Rusko je dnes zaplavené masovými kurzami a školeniami na témy *individuálnej asertivity/ metód sebahpresadzovania sa/spoločenskej empatie pri dodržiavaní vlastných záujmov* a pod., avšak to zatiaľ v zásade nemení prevažujúci postoj ruskej spoločnosti voči fenoménu individualizmu, ktorý je v Rusku tradične vnímaný ako západný fenomén.

4) *maskulinita verzus femininita (MAS)* vyjadruje preferencie spoločnosti v otázke sociálnej role mužov, t.j. maskulinity (a z nej vyplývajúce prevažujúce spoločenské hodnoty ako napr. úspech, nezávislosť, peniaze, súťaživosť, moc) a sociálnej role žien, t.j. femininity (spoločnosť v tomto prípade preferuje hodnoty ako napr. starostlivosť o iných, priateľské vzťahy, súcitiť so slabšími, kvalita života a pod.). Indikátor MAS vyjadruje vzťah spoločnosti k tradičnému modelu mužskej roly v spoločnosti. V „maskulínnej“ spoločnosti prevláda tendencia, ktorá sa dá charakterizovať ako „život pre prácu“, zatiaľ čo „feminnú“ spoločnosť charakterizuje „práca pre život“, pričom humanizácia práce vytvára viac možností pre vzájomnú pomoc a sociálne kontakty. Maskulinita a femininita spoločnosti nie je spojená ani tak s rozdeľovaním genderných úloh, ale predovšetkým, s celkovou orientáciou spoločnosti na tradične „ženské“ alebo „mužské“ hodnoty. Index maskulinity podľa Hofsteda pre nami

vybrané porovnávané krajiny bol nasledovný: Rakúsko-79, Čína-66, Rusko-36, USA-62, Turecko-45, Švédsko-5, Japonsko-95.

Ako vidíme, Rusko sa zaraďuje výrazne k „ženským“ kultúram, čo sa nám zdá byť plne oprávnené a správne, keďže sa v Rusku tradične a vždy považoval individuálny úspech za každú cenu za menej dôležitý ako dosiahnutie všeobecnej spravodlivosti, dosiahnutie dobrých vzťahov s priateľmi, rodinou, dosiahnutie nielen osobného blahobytu, ale i blahobytu pre blízkych ľudí. Zaujímavé myšlienky o „ženskosti“ ruskej kultúry nachádzame paradoxne u zahraničného autora, nemeckého filozofa Waltera Schubarta, ktorého postihol tragický koniec v sovietskom lágri, napriek jeho úprimnému obdivu ruskej kultúry. „Разные народы дали разные образы человеческих идеалов. У китайцев это мудрец, у индусов – аскет, у римлян властитель, у англичан и испанцев – аристократ, у пруссаков – солдат, а Россия предстаёт идеалом своей женщины. Достоевский был прав, возлагая на нее большие надежды. Русская женщина самым привлекательным образом объединяет в себе преимущества своих западных сестер... Ни одна другая не сочетает столь искреннего стремления к образованию с заботой о практических делах, и не одна так не открыта навстречу красоте и религиозной истине“ (Schubart, 2003). Tieto čisto ženské vlastnosti sa postupne stali ideálom, ku ktorému podľa viacerých odborníkov ruský národ podvedome inklinuje, napriek neženskej podobe ruských dejín. Premietlo sa to i do jazykovej podoby: *от солнышка тепло, от матушки добро/ Родина-мать/ Волга-матушка*. Podľa výsledkov výskumu A. Kirilinovej, v ruskom jazykovom vedomí má obraz ženy oveľa pozitívnejšie hodnotenie ako obraz muža: „Установлено, что русская женщина оценивается информантами обоего пола выше, чем русский мужчина. Респонденты во многих случаях затруднились определить типичные качества русского мужчины. При идентификации типичных черт русской женщины таких трудностей отмечено не было. При этом женственность ассоциируется не со слабостью, а с силой, решительностью, выносливостью, терпением, любовью (в первую очередь материнской), умом и красотой.“ (Кирилина, 1999). Známe ruské príslovie „с любимым рай и в шалаше“ by sme nemali chápať prvoplánovo, ale možno skôr v zmysle tradičného spoločenského vnímania hodnôt „pevných a láskou naplnených vzťahov blízkych ľudí“ ako prioritných hodnôt pre šťastný život, absolútne neporovnateľných s bohatstvom alebo so spoločenským úspechom jednotlivca.

5) *dlhodobá verzus krátkodobá orientácia* (LTO) poukazuje na schopnosť spoločnosti vytvárať dlhodobé zámery, rovnako ako a pripravenosť obetovať niečo z dnešných výhod pre budúcnosť. Inými slovami, ide o pripravenosť šetriť kvôli budúcemu zisku, resp. uprednostniť strategické plánovanie oproti taktickým záujmom dnešného dňa. Tradične sa za spoločnosti so schopnosťou dlhodobého plánovania považujú najmä štáty južnej a východnej Ázie, čo potvrdzujú aj výskumy Hofstedeho. V kultúrach s krátkodobou orientáciou, ľudia zvyknutí na existenciu bez dlhšej životnej perspektívy, prijímajú rozhodnutia skôr emocionálne, podľa momentálnych okolností. Tento ukazovateľ je v prípade Ruska veľmi nízky, čo len potvrdzuje viaceré výskumy a teórie o krátkodobej orientácii Rusov (čo však vzhľadom na ruské dejiny a súčasnosť nie je žiadnym paradoxom). Výsledky Hofstedeho sú nasledovné : Rakúsko-31, Čína-118 (takmer maximálny možný ukazovateľ, keďže meranie sa uskutočňovalo v parametroch od 0 do 120), USA-29, Rusko-10, Švédsko-33, Japonsko-80. Podľa analogického výskumu ruského sociológa Naumova „в России более 60% в аналогичном опросе указали, что могут планировать свою жизнь на временной промежутке от 1 до 5 лет, а 15% молодежи и 35% взрослых вообще не могут спланировать будущее даже на год! Предприниматели не были уверены в том, что будет с их бизнесом через полгода. Многие из них, не без иронии, отвечают: Мы не знаем, что будет с нами завтра. Ориентация на краткосрочную перспективу – наиболее заметная черта российского

малого и среднего бизнеса. Не только бизнесмены, но и рядовые граждане признаются, что не смотрят далеко вперед, не ставят перед собой далеко идущих целей. И они приводят массу аргументов в подтверждение того факта, что в современной России заглядывать в будущее -- бесполезное, а иногда и вредное занятие“ (Naumov, 1996). Aj keď ruské príslovie hovorí, že je potrebné *готовить сани летом, а телегу зимой*, oveľa populárnejšie sú *одно нынче лучше двух завтра/ Наперед не загадывай!/ Утро вечера мудренее/ Завтра обманчиво, а вчера — верно/ Иди вперед, а оглядывайся назад*. Podľa slov A. Čechova „русский человек любит вспоминать, но не жить“ (poviedka «Степь»). Známe ruské „авось“ predstavuje pre iné národné kultúry ťažko pochopiteľný exotizmus.

Keď zovšeobecňujeme, podľa Hofstedeho teórie dimenzie, ruský človek je v zásade kolektivist, naklonený pracovať v štruktúrach s presnou hierarchiou riadenia, vyhýbajúci sa riziku a nepredvídateľným situáciám, neschopný strategického plánovania a považujúci dobré medziľudské vzťahy za podstatnejšie ako formálne osobné úspechy. Samozrejme, každého hneď napadne množstvo príkladov vyvracajúcich podobné charakteristiky ruského človeka. Hofstede by mohol odpovedať, že ide len o výnimky potvrdzujúce pravidlo. Avšak, musíme si uvedomiť, že Hofstedova štúdia, rovnako ako každá iná práca podobného zamerania, má generalizujúci charakter. Jej výsledky nie je možné stopercentne a bezvýhradne aplikovať na každého jedinca spoločnosti, nakoľko každý človek má vlastnú individualitu. Ide o pokus charakterizovať všeobecné hodnoty skúmanej spoločnosti. Metodiku svojho výskumu Hofstede aktualizuje priebežne a spolu s aktualizáciou výskumu logicky upravuje aj niektoré jeho výsledky. V prvých výsledných tabuľkách Hofsteda sú prevažne údaje zo 70. rokov, avšak údaje napr. o Rusku a Číne pochádzajú z konca 80. rokov, keďže až vtedy sa mu naskytla možnosť dostať sa k experimentálnym údajom aj z týchto štátov. Zaujímavé je, že Rusko bolo uvedené v Hofstedovej tabuľke aj v 70. rokoch. Za pozornosť stojí hlavne tá skutočnosť, že v tom čase sa Hofstede rozhodol viac ako originálnym spôsobom, a síce, že pridelil Rusku hodnotiace body na základe analýzy rukoj literatúry (!). Jeho počin má veľkú výpovednú hodnotu. Samozrejme, nejde ani tak o samotné údaje v tabuľke, ku ktorým sa dopracoval neordinárnym spôsobom. Ide predovšetkým o skutočnosť, že potvrdil všeobecne rozšírené vnímanie ruskej kultúry a ruskej identity ako výsostne literatúrocentrických. Nemôžeme v tejto súvislosti znovu necitovať slová už spomínaného W.Schubarta: „Какая разница между Западом и Востоком в способе чтения книг! Европейец читает книгу, чтобы узнать, о чем в ней идет речь. Русский читает, чтобы узнать что-то о себе. Для него написанное -- лишь ключевые понятия, возбуждающие его душу. То есть книга для него -- это способ самопознания“ (Schubart, 2003). Ruský vedec Naumov, pokračovateľ Hofstedeho v súčasnej ruskej sociológii výstižne vysvetľuje podstatu mnohých výhrad voči teórii Hofstedeho, zároveň však vysvetľuje i dôvody jej nesprávneho pochopenia: „Хофстеде говорит (очень сильно обобщая), что изучение индивидов, организаций и культур - это три разные вещи, взаимодополняющие, но не одинаковые! Когда он изучает культуру, он изучает ценности, а когда сравнивает организации - речь идет о практиках. На индивидуальном уровне (он не выходит за рамки пола-возраста) речь идет не о ценностях и не о практиках, а о конкретном человеке“ (Naumov, 1996). Z tohto by sme mali vychádzať pri snahe o analýzu správnosti teórii, ktoré sa snažia exaktným spôsobom predstaviť ťažko uchopiteľné hodnoty kultúrnej orientácie celých národov. Teória kultúrnych dimenzií Hofstedeho je kritizovaná z rôznych pozícií, najčastejšie však z hľadiska jej obmedzenosti, dostatočne nezodôvodneného zovšeobecňovania, ale aj príliš praktického zamerania. Napokon, impulzom pre Hofstedeho výskum bol maximálne pragmatický dôvod, t.j. potreby strategického plánovania manažmentu nadnárodných spoločností. Zároveň však, aj kritici Hofstedeho v konečnom dôsledku uznávajú, že ním zdôvodnené vybrané parametre kultúrnych rozdielov národov uvedené v prehľadných tabuľkách podstatným spôsobom

zjednodušujú prvotné uvedomenie si a následné racionálne pochopenie ich kultúrnych osobitostí. Prínos Hofstedeho teórie spočíva i v tom, že pomáha vysvetliť neočakávané konanie partnerov predstavujúcich inú kultúrnu tradíciu a zároveň formovaniu adekvátnej reakcie, ktorá pomôže sa vyhnúť nedorozumeniam a dokonca aj konfliktom.

Literatúra

- HOFSTEDE, G.: *Culture's consequences: Comparing values, behaviors, institutions and organizations across nations*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, 2001. P. 500, 502
- HOFSTEDE, G.: *Cultures and Organizations (Software of the Mind)*. Harper Collins Publishers, 1994.
- БЕРДЯЕВ, Н.: *Судьба России*. М., Сов. писатель, 1990
- ВОСКАНЯН, М.: *Русская ментальность в организационной культуре: алгебра и гармония*, Семинар в Институте динамического консерватизма, 12.04.2010, dostupne dna 2.12.2012 na <http://www.globoscope.ru/content/articles/2865/>
- ДУШЕНКО, К.: *Зернистые мысли наших политиков*, Москва: Эксмо, 2007, ISBN 978-5-699-20559-2, 445 s.
- ИНГЛХАРТ, Р.: *Культура и демократия* In: *Культура имеет значение. Каким образом ценности способствуют общественному прогрессу*. М., 2002. С. 106 – 128. ISBN 5-93895-037-6, 320 s.
- КИРИЛИНА, А.: *Гендерные компоненты этнических представлений (по результатам пилотажного исследования)* In: *Гендерный фактор в языке и коммуникации*, Иваново, 1999.
- НАУМОВ, А.: *Хофстидово измерение России (влияние национальной культуры на управление бизнесом)* In: *Менеджмент*. 1996. № 3. s. 70 – 103.
- СЕРГЕЕВА, А.: *Русские. Стереотипы поведения, традиции, ментальность*, Флинта, Наука, ISBN: 5-89349-626-4, 2004, 328 s.
- ШУБАРТ, В.: *Европа и душа Востока*. М.: Эксмо, 2003, ISBN: 569-902-771-8, s.479

Абстракт

В нашей статье мы рассматриваем вопрос соответствия распространённых стереотипов о русском менталитете с основными положениями теории голландского социолога и антрополога Герта Хофстеде, попытавшегося одним из первых в социологии культуры использовать статистические данные для анализа культурных ценностей различных народов. Его теория базируется на том, что различные феномены культуры могут быть измерены по пяти различным параметрам, которые мы и рассматриваем подробно в статье, с сопутствующим анализом того, как показатели, которые в его исследованиях были получены для России, соотносятся с распространёнными в мировом контексте представлениям о русской культуре.